تۈركىيە ۋە پاكىستان گېزىت ـ ژۇرناللىرى ـ نىڭ «شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىل» لىقى توغرىسىدىكى ئىغۋاگەرچىلىكى

ئازادلىقنىڭ ئارقىسىدە تۈركىيىگە قېچىپ كەتكەن مىللىي خائىن ئەيسا باشچىلىقىدىكى بىر ئوچۇم پانتۈركىستلار 1984 - يىلى 1 - ئايدىن تارتىپ، تۈركىيىنىڭ ئىستانبۇل شەھىرىدە «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» (شىنجاڭنى دېمەكچى) دېگەن نام بىلەن بىر ژۇرنال نەشر قىلىشقا باشلىدى. 3 ئايدا بىر چىقىدىغان بۇ ژۇرنال تۈركچە، ئىنگلىزچە، ئەرەبچە بولۇپ، مەزمۇنى ئىنتايىن رېئاكسىيون.

1984 - يىلى 2 - ساندا بېسىلغان بىر ماقالىدا: «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى — يالغۇز شەرقىي تۈركىستاننىڭلا ئەمەس، بەلكى غەربىي تۈركىستاننىڭ، ھەتتا كوممۇنىزم زۇلمى ئاستىدا ياشاۋاتقان 60 مىليون تۈركنىڭ نەسىللىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ...» دېيىلگەن.

1984 - يىلى 1 - مايدا بېسىلغان 2 - ساندا تۆۋەندىكىدەك ماقالىلار بېسىلغان:

«شەرقىي تۈركىستاننى تونۇشىمىز كېرەك» دېگەن ئۇزۇن ماقالىدا (2 - قىسمى) تارىخىي پاكىتلار تامامەن بۇ.

ئەخمەت كاباكلى دېگەن بىرسىنىڭ «كونا

تۈركىيە ۋە پاكىستان گېزىت - ژۇرناللىرىدىكى «شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىقى» توغرىسىدىكى ئىغۋاگەرچىلىكى

كىرىش سۆزى

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ھەر دائىم، «ئېلىمىزنىڭ جەمئىيەت مۇقىملىقى بىلەن سىياسىي مۇقىملىقىنى قوغداش ھەممىدىن بېسىپ چۈشىدىغان ئىشتۇر» - دەپ تەكىتلەپ كەلدى. مۇقىملىقنى ئىشقا ئاشۇرۇش جەريانىدا مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش ناھايىتى مۇھىم ۋە رېئال ئەھمىيەتكە ئىگىدۇر. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى — يالغۇز جەمئىيەتنىڭ مۇقىملىقىغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپلا قالماستىن، دۆلەتنىڭ سىياسىي مۇقىملىقىغا، دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە، كېلەچىكىگە، تەقدىرىگە بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىكتۇر. ھەر خىل يوللار بىلەن شىنجاڭنى ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزدىن بۆلۈپ كېتىشكە ئۇرۇنۇۋاتقان مىللىي بۆلگۈنچىلەر شىنجاڭ ئۈچۈن مۇھىم خەۋپتۇر. مىللىي بۆلگۈنچىلىككە بايرىقى روشەن ھالدا قارشى تۇرۇش -- شىنجاڭنىڭ مۇقىملىقىغا مۇناسىۋەتلىك ئاچقۇچلۇق مەسىلىدۇر.

مىللىي بۆلگۈنچىلەر «مىللەت»، «دىن»نى بايراق قىلىپ، بىر قىسىم نامىنى ئاتاش بىلەن بۆلگۈنچىلىك، بۇزغۇنچىلىق يۈرگۈزۈشكە ئۇرۇنماقتا. تاشقى ئەكسىيەتچى كۈچلەرمۇ ئوخشاشلا «مىللەت» ۋە «دىن» دېگەنلەردىن پايدىلىنىپ، قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىش، ۋەدە تېزدۇرۇش، «تىنچلىق يولى بىلەن ئۆزگەرتىش» ستراتېگىيىسىنى قوللانماقتا. ئۇلار مىللىي بۆلگۈنچىلەرنىڭ ئارقا تىرەكلىرىدۇر.

جۇڭگو كومپارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش سېكرېتارى
يولداش جياڭزېمىن شىنجاڭنىڭ ماتېرىياللىرىنى كۆزدىن كەچۈرگەندە،
«مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئەكسىيەتچى كۈچلەر شەرقىي تۈر-
كىستان جۇمھۇرىيىتى ۋە بۈيۈك تۇران جۇمھۇرىيىتى قۇرۇشتەك بۆلگۈن-
چىلىك ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بارماقتا. ئۇلار تار مىللەتچىلىك شوئار-
ىنى قورال قىلىپ، مىللىي زىددىيەت ۋە مىللىي بۆلگۈنچىلىك
ئۇرۇقى چاچماقتا» - دېدى.

يېقىنقى بىر قانچە يىللىق ئەمەلىيەت ۋە بىزنىڭ ئىگىلىگەن كۆپلى-
گەن ئەھۋاللىرىمىز، باش شۇجىنىڭ سۆزىنى تامامەن ئىسپاتلى-
دى. «چەت ئەل ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ شەرقىي تۈركىستان ۋە بۈ-
يۈك تۇران جۇمھۇرىيىتى قۇرۇش يولىدىكى بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلى-
رىگە دائىر مەسىلىلەر» دېگەن كىتابچىدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم
رايونلۇق پەلسەپە - ئىجتىمائىي پەنلەر ئىلمىي جەمئىيەتلىرى بىر-
لەشمىسىنىڭ 1986 - يىلدىن تارتىپ ئېلىپ بارغان تەتقىقات نەتىجى-
لىرى؛ يەنە 1989 - يىلى 6 - ئايدىن ھازىرغىچە ئاپتونوم رايونلۇق
پارتكوم شۇجىسى يولداش سۇڭ خەنلياڭ بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق
پارتكوم مۇئاۋىن شۇجىسى، ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى يولداش تۆ-
مۈر داۋامەتنىڭ بىۋاسىتە تەستىقى بويىچە قۇرۇلغان، شىنجاڭ پەلسە-
پە - ئىجتىمائىي پەن ئىلمىي جەمئىيەتلىرى بىرلەشمىسى تەتقىقاتى گۇ-
رۇپپىسىنىڭ ئېلىپ بارغان تەتقىقات ۋە ئىگىلىگەن ئەھۋاللىرى ئا-
ساسىدا، چەت ئەل گېزىت - ژۇرنال ۋە كىتابلىرىدا بېسىلغان «شەر-
قىي تۈركىستان ئاۋازى»، «مۇھاجىرەتتىكى ماتېرىياللار»؛ ۋەتەن خائىنلى-
رى ئەيسا قاتارلىقلارنىڭ چەتئەللەردە ئېلىپ بارغان بۆلگۈنچىلىك
ھەرىكەتلىرى ۋە «نۇتۇقلىرى، ماقالىلىرى»دىن پايدىلىنىپ، شىنجاڭنىڭ
تارىخىنى بۇرمىلىغان، جۇڭگو كومپارتىيىسىگە قارىلارچە ھۇجۇم

قىلغان سۆزلىرى، يازمىلىرى؛ چەت ئەللەردىكى بىر قىسىم قازاق ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ «بۈيۈك قازاق ئىمپېرىيەسى» قۇرۇش توغرىسىدىكى ھەرىكەتلىرى، تەشكىلاتلىرى، سۆزلىرى، خەتلىرى، مۇراجىئەتنامە، ۋەسىيەتنامىلىرى؛ سوۋېتلار ئىتتىپاقىدىكى بىر قىسىم مىللىي بۆلگۈن-چىلەرنىڭ «كوممۇنىستلار» دېگەن نام ئاستىدا جۇڭگو ۋە سوۋېت رەھبەرلىرىگە يازغان ئۈچ خېتى؛ بىردىن سىرتقا چىققانلار، بەزى ئا-لىملىرىمىزنىڭ دۆلەت سىرتىدىكى بۆلگۈنچىلەرنىڭ ئەھۋاللىرى توغرى-سىدا ئىگىلىگەن بىرىنچى قول ماتېرىياللىرى؛ بەزى ۋەتەنپەرۋەر مۇھا-جىرلىرىمىزنىڭ تەمىنلىگەن ئاخباراتلىرى، ئىنكاسلىرى قاتارلىقلار كىر-گۈزۈلدى.

بۇ كىتابچە قەتئىي مەخپىي بولۇپ، پەقەتلا پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىمىزنىڭ ۋە مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارنىڭ مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى مىللىي بۆلگۈنچىلەر ۋە چەت ئەل جاسۇسلۇق ئورگانلىرى-نىڭ ئىلمىي نىقاب ئاستىدا ھەر خىل ئۇسۇللار ئارقىلىق بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىنى يۈرگۈزۈۋاتقانلىقىنى ئىگىلەپ تەتقىق قىلىشى، بۇنىڭ-غا تاقابىل سىياسەت بەلگىلەشتە پايدىلىنىشىغا مەلۇم دەرىجىدە يار-دىمى بولسۇن ئۈچۈن تەييارلاندى.

مەن» دېگەن ماۋزۇدىكى بىر ماقالىسى، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى رەئىسى لى شيەننيەننىڭ تۈركىيەگە قىلغان زىيارىتى توغرىسىدا بېرىلگەن بولۇپ، مەزمۇنى ئىنتايىن ئەدەپسىزدۇر؛

مىللىي خائىن ئەيسانىڭ ئوغلى ئەركىن ئالپتېكىننىڭ شىنجاڭغا كېلىپ قايتىپ كەتكەندىن كېيىن يازغان بىر ماقالىسى، تۈركىيەدىكى ئەكسىيەتچى پانتۈركىستلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. «جۇڭگو ۋە شەرقىي تۈركىستان» دېگەن ماۋزۇدىكى بۇ ماقالىدا 1950 - يىلدىن، 1972 - يىلغىچە شىنجاڭدا 360 مىڭ «شەرقىي تۈركىستانلىق» ئۆلگەنلىكى يېزىلغان؛

«جۇڭگونىڭ دۆلەت رەئىسى لى شيەننيەنگە ئوچۇق خەت» دېگەن ئاپتورسىز بىر ئۇزۇن ماقالىدا بىر مۇنچە سوئال سورالغان. ماقالىنىڭ ئاخىرىدا: «جۇڭگونىڭ رەھبەرلىكىدە مىليونلارچە تۈرك ياشاۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن جۇڭگودا ھازىرغىچە ھېچقانداق بىر تۈركولوگىيە تەتقىقات ئورگانلىرى يوق، نېمە ئۈچۈن؟

جۇڭگولۇقلار نېمە ئۈچۈن ھازىرغىچە ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، تاتارلارنىڭ ئەسلى تۈرك مىللىتى ئىكەنلىكى ئىدىيىسىدە بولغانلارنى خورلايدۇ، خىزمىتىدىن قىيدىيدۇ ياكى ئۇلارغا جازا بېرىدۇ...» دېيىلگەن.

ئۇششۇ سان ژۇرنالنىڭ باش ماقالىسى سۈپىتىدە ئەيسانىڭ بىر ماقالىسى بېسىلغان. ماقالىدا مۇنداق دېيىلىدۇ:

«شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» — ئاسارەتتىن قۇتۇلۇپ، ئىنسانلارچە ھايات كەچۈرۈشنى خالاۋاتقان ۋە بۇ يولدا ئىككى ئەسىردىن بۇيان قان تۆكۈۋاتقان يۇرتداشلىرىمىزنىڭ ئاۋازى. تېخىمۇ توغرىسى، ئاسارەتتىن ۋە چەت ئەل زۇلمىدىن بوغۇلغان ئىنسانلارنىڭ دات - پەريادىدۇر، بىز بۇ دات - پەرياتنى ئەزىز تۈركىيەمىز-

... ئىسلام دۇنياسىدا، ئىسلامىي ئەركىن دۆلەتلەردىكى ئاكلىنىش-
ى. ئۇلارغا ئۇنتۇلۇپ قالغان «ئانا ۋەتىنىمىزنى» ئۇنتۇشۇرۇشنى
قالايمىز.

تارىخنى ئۇلۇغ دۆلەتلەر قۇرغان. شانلىق مەدەنىيەت ياراتقان
...لىنىم ئاتا - بوۋىلىرىمىزدىن تارتىپلا، مۇستەقىللىق ۋە ئەر-
كىنلىكتىن مەھرۇم ھالدا ياشاپ كەلىۋاتىمىز.

زۇلۇمنى ۋە جەبىر ئەل ھاكىمىيىتىنىڭ بەرمىگەن قىيىنچىلىق كېتەلىگەن
يۇرتداشلىرىمىز، ھەر قايسى ھەدە ... ئارىدە تارقىلىپ، ئېگىسىز، تا-
لاچىلار بىر ۋەزىيەتتە ئۇرۇلماقتا. قىيىنچىلىق كېتەلىگەن مىليونلارچە
يۇرتداشلىرىمىزچۇ؟ كوممۇنىست ھاكىمىيىتىنىڭ رەھىمسىز بېسىمى ئاس-
تىدا ئىڭراۋاتىدۇ.

ھاكىمىيەتنىڭ زورلۇقى نامىدا زۇلۇمىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن كۆپلىگەن
جان تىزگىنىدۇق، جان بەردۇق. بالا - چاقا، خان ۋە نۇرغۇن ئابىدىلىرىمىزنى يې-
زىلماندەك: «ۋەتىنىمىز سەندە ئۆزەندىش ئاقتى، سۆڭەكلىرىمىز تاقىتى
يوقىتىش دەۋلەندى».

... بىر تامچە قېنىمىز، بىگانە يەرلەردە قالغىنىمىز ھەققانىيەتسىز كۆچىلەر
ئارىلىدا ياش تۆكۈشكە مەجبۇر بولىۋاتىمىز».

يەنە بۇ زورلىقلاردا ئەتىكەل قىزبان ئىسمالىك بىرسىنىڭ (ئەھۋال-
دىن قارىغاندا، ئىنجاندىن زىقىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن)
«كوممۇنىزىم ئىنىڭ دەردىدىن قىلغان مۇستەملىكىچىلىكتۇر» دېگەن ماۋزۇ-
دىكى ماقالىسى نەشر قىلىنغانىدى. تۆۋەندە بۇ ماقالىنىڭ مۇھىم مەز-
مۇنىدىن ئۈزۈندە بېرىمىز:

بىر ئەسىردىن بۇيان ... ئۇرۇشلىرىمىزدىن ئاۋۋال ئۆزىمىزگە ئەر-
كىن ... بىر مىللەتنىڭ مۇستەقىللىقىنى بىلىدۇق. دۇنيادىكى با-
شقا قۇل مىللەتلەرگە ئوخشىمايدىغان ... ئەمەلىيىتىمىز تېخىمۇ ئاچار ...

دى.

جۇڭگولۇقلار شەرقىي تۈركىستانغا «شىنجاڭ» (يېڭى يەر) دې- گەن ئىسىمنى بېرىش بىلەن، ئۇلارنىڭ مۇستەملىكىچى ئىكەنلىكىنى ئو- چۇق ئېتىراپ قىلدى. 2000 يىل داۋام قىلغان كونا مۇستەملىكىچىلىك شەرقىي تۈركىستانغا پەقەت 200 مىڭ خەنزۇنىلا چىقىرىش ئىمكانىيىتى يارىتالىغان ئىدى.

بۈگۈن شەرقىي تۈركىستاندا 20 مىليونغا يېقىن خەنزۇ بار. ئۇلار كېيىنكى 30 يىل ئىچىدە چىققان. جۇڭگو كوممۇنىستلىرى ئۇلارغا «قالاق ئاز سانلىق مىللەت رايونىغا ياردەم ئۈچۈن چىققان ئاكىلار» دەپ نام بەرگەن. ئۇلارغا «خىتاي» دەپ كۆز ئالايتقانلارنى ئۆلۈم ياكى تۈرمە كۈتۈپ تۇرىدۇ. «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» ژۇرنىلىنىڭ نەشر قىلىنىشى بىلەن چوڭ بىر بوشلۇق تولدۇرۇلدى.

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى — تۈرك ئىسلام دۇنياسىنى ھەر- كەتكە كەلتۈرەلىسە ۋە شەرقىي تۈركىستاننىڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكە- سى ئەمەس، تارىخى، مەدەنىيىتى، تىلى ۋە ئۆرپ - ئادەتلىرى بى- لەن مۇستەقىل بىر مەملىكەت ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بۇ ئەمەلىيەتنى دۇنياغا تۇيدۇرالىسا، بۇ ساھەدە تارىخى ۋەزىپىسىنى ئاتقۇزالىغان بولىدۇ.

يەنە ئەخمەت قاباقلى بېيىن ئادەمنىڭ «شەرقىي تۈركىستان ئا- ۋازى» دېگەن ماقالىسى قارا رامكا ئىچىگە ئېلىنىپ ئېلان قىلىنغان. ئۇنىڭدا مۇنداق جۈملىلەر بار: «ئاللانىڭ دەرگاھىدا ئويدان باش- قۇرۇلۇۋاتقان بۇ نەپىس يېڭى ژۇرنال «ئانىلار ۋەتىنى» دەپ ئاتال- غان بۇ يۇرتنى خەنزۇلارنىڭ دوللىرى، قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، يۈرگۈ- زۈلگەن كۈرەشلەردىن خەۋەر بېرىپ تۇرىدۇ. سوۋېت ئەسىرى تۈرك يۇرتلىرىنىڭ يېقىن ئارىدا بويۇنتۇرۇقىدىن قۇتۇلدۇرۇلىدىغانلىقىغا

ئوخشاش قەشقەر، ئۈرۈمچى، غۇلجا، خوتەن، قاغىلىق، يېڭىسار، يەركەن قاتارلىق تۈرك شەھەرلىرىنى باغرىدا ساقلاپ كەلگەن شەرقىي تۈركىستانمۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە خەنزۇلاردىن قۇتۇلىدۇ. شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى سىزگە ۋەتەن ئۈستىنى قاپلىغان قاراڭغۇلۇقلارنى تونۇشتۇرىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ...»

پاكىستان ئىسلام تەتقىقات ئاكادېمىيىسى تەرىپىدىن باشقۇرۇلغان «يەر شارى ئۈچۈرى» ژۇرنىلىنىڭ 1986 - يىلى 11 - سانىغا مەھەممەت ئەركىن ئالپتېكىن ئىسىملىك بىرسىنىڭ «شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى دەرت تارتماقتا» دېگەن ماۋزۇدىكى بىر ماقالىسى بېسىلغان.

ماقالىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: «1863 ... - يىلى ئاخىرقى بىر قېتىملىق توپىلاڭدا شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى مانجۇلارنى قوغلاپ چىقىرىپ، ياقۇپبەگنىڭ رەھبەرلىكىدە مۇستەقىل دۆلەت قۇرغانىدى. 1876 - يىلى زوزۇڭتاڭ جياڭجۈنىنىڭ قوشۇنلىرى شەرقىي تۈركىستانغا تاجاۋۇز قىلدى، شۇندىن كېيىن شەرقىي تۈركىستان «شىنجاڭ» قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. شۇنىڭ بىلەن 1884 - يىلى 11 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن ئېتىبارەن مانجۇ خاندانلىقىنىڭ دۆلەت خەرىتىسىگە كىرگۈزۈلدى. 1933 - يىلدىن 9441 - يىلغىچە شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى 2 قېتىم مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇشتا غالىپ كەلدى. 1949 - يىلدىن كېيىن شەرقىي تۈركىستان جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنىڭ ھاكىمىيىتى ئاستىغا كىرىپ قالدى ... شەرقىي تۈركىستان ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستلىرى پىلانلىق ھالدا يەرلىك تۈرك مۇسۇلمانلىرىغا زىيانكەشلىك قىلىدىغان سىياسەتلەرنى بەلگىلىدى. ئۇلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاننىڭ مەدەنىيە

نى، ئىقتىسادى ۋە دىنىي جەھەتلەردە يېتىشكە كۆزلىگەن مەقسىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، يوقىرىقى زىيانكەشلىك سىياسەتلىرىنىڭ ئىزىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. پۈتۈن شەرقىي تۈركىستاندا 29 مىڭدىن ئارتۇق مەسچىت يېپىلدى، ئۇنىڭ ئورنىغا ھەربىي لاگېر ... قاتارلىقلارنى سالدى، 15 مىڭدىن ئارتۇق ئىمامنى قولغا ئالدى ياكى قىيىن-قىستاققا ئازابلىدى، ھەتتا، مەجبۇرىي ئەمگەككە سېلىپ چوشقا باققۇزدى، چوشقا گۆشى يېيىشكە زورلىدى. شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى 1949 - يىلدىن 1968 - يىلغىچە 58 نۆۋەت قوزغىلاڭ كۆتەردى، 1950 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە 360 مىڭ كىشى ئۆلتۈرۈلدى، 100 مىڭدىن ئارتۇق كىشى باشقا يەرلەرگە قېچىپ كەتتى، 500 مىڭدىن ئارتۇق كىشى 10 دىن ئارتۇق لاگېرغا كىرگۈزۈلۈپ «ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلمەكتە».

شەرقىي تۈركىستان «ئاپتونومىيە» دەپ ئاتالغان بولسىمۇ، تۈرك مۇسۇلمانلىرىغا ھېچقانداق ھوقۇق بېرىلمىدى. ھۆكۈمەتنىڭ ئەمەلىي ھوقۇقى تامامەن خەنزۇلارنىڭ قولىدا بولۇپ كەلدى. تۈرك مۇسۇلمانلىرىدىن بولغان رەھبىرىي كادىرلار، ئۆز مىللىتىنىڭ مەنپەئەتىگە بىر ئاز پايدا، خەنزۇلارغا قىلچە زىيان كېلىدىغان بىرەر ئىش ساپلا قويسا «ئۆز-ئۆردۇق» دېگەننى باھانە قىلىپ، بېيجىڭگە يالايدۇ، شەرقىي تۈركىستاندا «قەلەمى» خىزمەت تامامەن خەنزۇلارغا، قارا، مېھنەت ئىش تامامەن تۈرك مۇسۇلمانلىرىغا «ماس». ئۇ يەردە خەنزۇلارنىڭ ھەممىسى ئىش بىلەن تەمىن قىلىنغان، تۈرك مۇسۇلمانلىرىدىن ئىشسىزلارنىڭ سانى ھەددىدىن ئارتۇق. كوممۇنىستلار تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنمىغاندا، شەرقىي تۈركىستاندا ئارانلا 200 مىڭ خەنزۇ بار ئىدى، ھازىر 5 مىليوندىن (ھەربىيلەر بۇنىڭ سىرتىدا) ئېشىپ كەتتى. يېقىندا جۇڭگو كوممۇنىست پارتىيىسى باش

...كۈرەشلىرى خۇۋاۋالاڭ: «شەرقىي تۈركىستاندا 200% مىليون جۇڭگو ئا-
ھالىسىنى سەددۇرۇش ئەسكە چۈشمەيدۇ ...» دېگەن. مانا بۇ،
ئۇلارنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى. شەرقىي تۈركىستاندىكى ھەر بىر ئۇي-
غۇلنىڭ كاللىسىدا ئۇلارنىڭ ... ئۇلار تەرىپىدىن يوقىتىلىپ كېتىش-
تىن ئەنسىرەش تۇيغۇسى قالمىدى. ئەگەر بىر بىر قانچە يىل ئىچىدە بۇ
يەردىكى مۇستەملىكىچىلەرنىڭ ئاساسى ... قانۇنلاشتۇرۇلمىسا بىرلە-
شىپ، ئىسلام دۇنياسى شەرقىي تۈركىستاندىكى ۋە پۈتۈن جۇڭگودى-
كى تۈرك مۇسۇلمانلارنىڭ ئاساسى بولۇپ كەتمەسلىكى ئۈ-
چۈن، زورۇرى تەدبىرلەرنى قوللىنىشى لازىمكىن».

يۇقىرىقى ماقالىلار تۈركچە ۋە ئىنگلىزچىدىن تەرجىمە قىلىپ
ئېلىندى.

تۈركىيىدە چىققان بەزى ژۇرناللار «شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىقى» توغرىسىدا جار سالماقتا

تۈركىيە ئىستانبۇلدا چىقىدىغان «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى»
ژۇرنىلىنىڭ 1981-يىلى 3-سانىدا، ساتتى بىلگىچ نىڭ «بىزنى
ئۇنۇتماڭ، ئىسرائىلىيە» دېگەن ماۋزۇدا بىر ماقالىسى بېسىلغان.

ماقالىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: «دۇرمەتلىك ئەيسا يۈسۈپ ئالپتې-
كىننىڭ جۇڭگو دۆلەت رەھبەرلىرىگە يوللىغان بەيۋاكلوسىدا دېيىلگەن-
دەك، غەرب ئىمپېرىيالىستلىرى ئاسارەت ئاستىدىكى مىللەتلەرگە زا-
مانىمىزنىڭ مەدەنىي ئىمكانىيەتلىرىنى ۋە ئىلمىي تېخنىكىنى يەتكۈزدى،

ئەمما، خىتاي ئىستىلاچىلىرى شەرقىي تۈركىستاننى، يەنى تارىخ-
نىڭ بۇ ئىلىم، مەدەنىيەت مەركىزىنى خاراپ قىلدى.

ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىننىڭ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىدىن شەر-
قىي تۈركىستانلىقلار ئۈچۈن نېمىلەرنى تەلەپ قىلغانلىقىنى ئۆزىنىڭ
بەيۋاڭلۇسىدىن كۆرۈۋالالايمىز.

بەيۋاڭلۇدا مۇنۇ تەلەپلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان:

1. «شەرقىي تۈركىستان جۇڭگونىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى»
دېگەن پىكىرىدىن ۋاز كېچىش كېرەك؛

2. شەرقىي تۈركىستانغا خىتايلاشتۇرۇلغان جۇڭگو كۆچمەنلىرى
قايتىپ كەتسۇن، كۆچمەنلەرنى يەرلەشتۈرۈش توختىتىلسۇن، تۈرك
قىزلىرىدىن خىتايلار بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشقا مەجبۇرلاش دەرىكتىگە
خاتىمە بېرىلسۇن؛

3. شەرقىي تۈركىستاننى مۇستەملىكە قىلىش مەقسىتىدىكى
«شىنجاڭ» دېگەن نام ئەمەلدىن قالدۇرۇلسۇن، ئۇنىڭ ئورنىغا تا-
رىخىي، جۇغراپىيىلىك ۋە مىللەت ئىسمىنى ئىپادە قىلالايدىغان «شەرقىي
تۈركىستان» دېگەن نام ئەسلىگە كەلتۈرۈلسۇن.

4. ......

5. پۈتۈن سىياسىي مەھبۇسلار ئازاد قىلىنسۇن؛

6. خالىغانچە تۇتقۇن قىلىش، قانۇنسىز ئۆلتۈرۈش ۋەقەلىرىگە
خاتىمە بېرىلسۇن؛

7. شەرقىي تۈركىستاندىكى پۈتۈن ئەمەلدارلار شەرقىي تۈر-
كىستاندىكى تۈرك خەلقلىرى ئارىسىدىن سايلانسۇن، تارقىتىۋېتىل-
گەن دىنىي مەكتەپلەر باشقىدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلسۇن؛

8. شەرقىي تۈركىستاندا تۈركلەردىن ئوفىتسېر يېتىشتۈرۈش ئۈ-
چۈن ھەربىي مەكتەپنىڭ بىر نەچچىسى شەرقىي تۈركىستاندا ئېچىل-

سۇن ؛

9 . جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىسلام مەملىكەتلىرىدىكى بۇ- يۇك ئەلچىلىكلىرىگە شەرقىي تۈركىستانلىق مۇسۇلمان تۈرك ئەمەل- دارلار ، دىپلوماتلار ئەۋەتىلسۇن ...... ؛

15 . داشۆلەرنىڭ دەرسلىكلىرى تۈركچە بولسۇن ...... شەرقىي تۈركىستانلىق تۈركلەرگە ئالىي مەكتەبلەرگە كىرىشى ئۈچۈن ئىمتىياز بېرىلسۇن ؛

16 . تۈرك تىلىغا خەنزۇچە ئاتالغۇلارنىڭ كىرگۈزۈلۈشى ۋە خەن- زۇچە ئاتالغۇلارنى قوللىنىشقا مەجبۇر قىلىش ھەركىتى توختىتىلسۇن ، ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدىكى رەسمىي تىل ۋە مەكتەپلەردىكى دەرسلىك تىلى تۈركچە بولسۇن ؛

17 . شەرقىي تۈركىستاندىكى ئۇيغۇر ، قازاق ، قىرغىز ، تاتار ، ئۆزبېك قاتارلىق قەبىلىلەرنىڭ بىرلا مىللەت يەنى تۈرك مىللىتى ئى- كەنلىكى ئېتىراپ قىلىنسۇن ، جۇڭگو ھۆكۈمىتى ئەمەلىيەتتە بۇرملاپ ئۇلارنى مەجبۇرىي يوسۇندا ئايرىم مىللەت دەپ قارايدىغان ئەھ- ۋاللاردىن ۋاز كەچسۇن ؛

18 . تېخمۇ كۆپ مەتبەئە ئەركىنلىكى بېرىلسۇن ، گېزىت - ژۇر- ناللار (ھازىر پۈتۈن ئاخبارات ئورگانلىرى ھۆكۈمەتنىڭ مۇتلەق پولىسىسىدە بولىۋاتىدۇ) تېخمۇ ئەركىنلىككە ئېرىشسۇن ، خۇسۇسى گېزىت - ژۇرناللارنىڭ نەشر قىلىنىشىغا رۇخسەت بېرىلسۇن ؛

....

22 . مۇسادىرە قىلىنغان پۈتۈن يەرلەر ۋە ماللار ئۆز ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىلسۇن ؛

يەنە مۇشۇ ساندا ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ « ئۈچىنچى قە- دەم » دېگەن ماقالىسى بېسىلغان. ماقالىدا مۇنداق دېيىلىدۇ : «

شەرقىي تۈركىستان بۈگۈن ماددىي ۋە مەنىۋى تەرەپتىن يوق بولۇش خەۋپى ئاستىدا تۇرماقتا. قىزىل خىتاي بىر تەرەپتىن ئەزىز تۈركىيە بىلەن دوست بولۇش ئۈچۈن، دوستلۇق قولىنى ئۇزۇتۇپ، يەنە بىر تەرەپتىن شەرقىي تۈركىستانغا مىليونلاپ خىتاي ئېلىپ كېلىپ يەرلەشتۈرمەكتە ۋە مۇقەددەس «ئاتىلار يۇرتى» — شەرقىي تۈركىستاننى بىر خىتاي زېمىنى ھالىغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن قالماستىن، بەزى ۋىجدانسىز قانداقتۇر شەرقىي تۈركىستانلىق كىشىلەر ئارقىلىق تۈركىيەدە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئوتتۇرىسىدا بۆلگۈنچىلىك تۇغدۇرماقتا...»

ژۇرنالنىڭ مۇشۇ سانىدا «تەرجىمان» گېزىتىگە بېسىلغان ئەرگۈن گۆزە ئىسىملىك بىرسىنىڭ ماقالىسىغا ئورۇن بېرىلگەن. ماقالىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: «... شەرقىي تۈركىستان بۈگۈن قىزىل جۇڭگونىڭ ئىشغالى ئاستىدا تۇرىۋاتىدۇ. نېمە بولسا بولسۇن مائوزېدۇڭدىن كېيىن قىزىل خىتاينىڭ زۇلۇمى بىرئاز پەسەيگەن بولسىمۇ، لېكىن تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىزنىڭ. دىنداشلىرىمىزنىڭ ئەھۋالى يەنىلا يامان.»

يەنە ئىككىلا دۇربان دېگەن بىرسىنىڭ «شىنجاڭ» ئىسمىنىڭ «يۈز يىللىقى...» ماۋزۇلۇق بىر ماقالىسىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: زوزۇڭتاڭ قوماندانلىقىدىكى خىتاي قوشۇنلىرى، ياقۇپ بەگ ۋاپات بولۇپ بىر يىلدىن كېيىن 1878-يىلى 5-ئاينىڭ 16-كۈنى شەرقىي تۈركىستاننى پۈتۈنلەي ئىشغال قىلدى. يۈز يىلدىن بېرى «شىنجاڭ» ۋە «شەرقىي تۈركىستان» دەپ ئاتالغان ئىككى خىل «تەقدىر» ئوتتۇرىسىدا ھايات - مامات كۈرىشى داۋام قىلىپ كەلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستلىرى «شىنجاڭ» دېگەن نامنىڭ قانداق دۇنياغا كەلگەنلىكىنى ئۇنتۇرۇشنى خالىمىغاندەك، ئۇنىڭ ئېلىپ تاشلىنىشى

ئالمايدۇ. گويا ئۇ ئىسمىنى ئاتىسا شەرقىي تۈركىستاندىن ئاي-
رىلىپ قالىدىغاندەك قورقىدۇ.

ئۇلار «تۈرك» ۋە «تۈركىستان» دېگەن سۆزلەردىن ئەيمىنىپ، ئۇلارنى ئىشلىتىشتىن باش تارتىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇ شەرقىي تۈر-
كىستان تۈركلىرىنىڭ بارغانسېرى ئېشىپ كېتىۋاتقان بۇ ئېچىنىشلىق
قەدىرى. يۈز يىل ئاۋۋال شەرقىي تۈركىستاننىڭ ۋۇجۇدىدا چىققان
«...» دېگەن بارىنىڭ نەتىجىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

تۈركىيە مەتبەسىدە بېسىلغان «شەرقىي تۈركىستان مەستەقىللىقى»غا ئائىت ماتېرىياللاردا نېمە دېيىلىدۇ؟

تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇل شەھىرىدە نەشر قىلىنغان «شەرقىي تۈر-
كىستان ئاۋازى» ژۇرنىلىنىڭ 1981-يىلى 1-سانىدا، غەربىي گېر-
مانىيەدە چىقىدىغان «...» ناملىق ژۇرنالنىڭ 1985-يىلى قەش-
قەرگە زىيارەتكە كەلگەن بىر مۇخبىرنىڭ خاتىرىلىرىگە ئاساسەن يې-
زىلغان «ئىبرەت كۆزىدىكى قەشقەر» دېگەن ماۋزۇلۇق بىر ئۇزۇن ما-
قالىسى بېسىلغان.

بۇ ماقالىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: «... مۇخبىرنىڭ كۆزىگە بىرىن-
چى بولۇپ تاشلانغىنى شۇ بولدىكى — قەدىمدە دۆلەتنىڭ پايتەختى بول-
غان. دۆلەتنىڭ مۇنارىنىڭ كۆپ قىسمى ... نەچچە ياشاۋېتىپتۇ،
ئۆيى ... بىنى ئەسكى. ئۆيلىرى كونا، نە ئۆستى ئىسسىق بول-
مىغان، نە دە ... ! ئەمما ... كوچىنىڭ مەركىزىدە، ھەر بىر

چوڭ بىنانىڭ ئالدىدا دېگۈدەك بىردىن «ماۋ» نىڭ 15 مېتر ئېگىزلىكتە گرانىت تاشتىن قوپۇرۇلغان ھەيكىلى تىكىلىك، خەلقنى ئاچارچىلىقتىن، ئاھ - زارلىقتىن قۇتۇلدۇرۇشقا پۇل يوق تۇرۇقلۇق، ئېگىز - ئېگىز ھەيكەل قاتۇرۇشقا خەجلەنگەن راسخوتنىڭ چەكى يوق.

مۇخبىرنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلغان يەنە بىر مەسىلە، شەرقىي تۈركىستان خەلقىدە ئۇيغۇر، قازاق .... دەپ نام بېرىلىش بولغان. گويا بۇ ئۇيغۇر، قازاقلار تۈرك دۇنياسى بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى بولمىغان تامامەن باشقا - باشقا ئىككى مىللەت دەپ ئاتالغان. بۇ يەردە «تۈرك» دېگەن ئاتالغۇ زادى قوللىنىلمايدۇ. قەدىمدىن رۇس، خىتاي، ئىنگلىز جاھانگىرلىرى ئوتتۇرىسىدا تالاشتا قالغان قەشقەرگە، ئەمدى بولسا يالغۇز خىتايلار ھاكىم بولماقتا.

215 يىل ئاۋۋال قەشقەرنى ئىشغال قىلغان خىتاي قوشۇنى جۇڭگو ھۆكۈمدارىنىڭ ئەمرىگە ئاساسەن، ئۇ يەرگە چوڭ بىر لەۋھە يېزىپ قالدۇرغان. لەۋھەگە مۇنۇلار يېزىلغان: «ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار خالايىق! ئۇرغۇن نەسلىڭلار بويىچە سىلەر قاراقچىلاردەك تۇرمۇش كۆچۈرۈپ كەلدىڭلار. كۆچلۈكلەر ئاجىزلارنى، كۆپ ساندىكىلەر ئاز ساندىكىلەرنى ئېزىدۇ. ئۇلۇغ خىتاي خانلىقلىرى تەڭرى تەرىپىدىن تەختكە ئولتۇرغۇزۇلغان».

ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ يەردىكى «ئۇيغۇرلار» ئاستا - ئاستا قوغلىنىپ، ئورنىغا، يەرلىرىگە خىتايلار توشۇپ كېلىنىۋاتىدۇ...»

يەنە شۇ ژۇرنالنىڭ 4 - سانىغا ئابلىمىت ئاۋشار ئىسىملىك بىرىنىڭ «بەركەنت» ماۋزۇدا بىر ماقالىسى بېسىلغان.

ماقالىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: «1933 - يىلىدا شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈركلەرنىڭ سانى 13 مىليون ئىدى، بۈگۈن خىتاي دائىرىلىرى شەرقىي تۈركىستان نوپۇسىنىڭ 8 مىليون ئىكەنلىكىنى ئېيتىۋاتىدۇ.

دۇ. 1933 - يىلى ئۇتتۇز جۇڭگو نوپۇسى 450 مىليون ئىدى، ھازىر بىر مىليارد 250 مىليونغا چىقتى، شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈركلەرنىڭ نوپۇسى كۆپىيىش بۇياقتا تۇرسۇن ئازىيىپ كەتتى! ئۇلار قايەرگە كەتتى؟! شەرقىي تۈركىستاننىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلىدىغان ھەر بىر ئىنسان بۇنى ئويدان ئويلىماي قالمايدۇ.

خىتايلار شەرقىي تۈركىستاننىڭ ۋە تارىخىي تۈرك شەھەرلىرىنىڭ ئىسىملىرىنى ئۆزگەرتىپ خىتايچە ئىسىم قويىغان، مەقسىتى ناھايىتى ئوچۇق. بۇ يەرلەرنىڭ «جۇڭگو يەرلىرى» ئىكەنلىكىنى دۇنياغا تونۇتۇش ھەم دۇنيا خەلقىنى ئىقرار قىلدۇرۇش...

بىر تۈرك گېنېرالى «شەرقىي تۈركىستان ئازادلىق كومىتېتى» نىڭ مەسئۇللىقىنى ئۈستىگە ئالدى

شىنجاڭدىن تۈركىيىگە كۆچۈپ كەتكەن ۋەتەن ساتقۇچ پانتۈركىست ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىن ئىككى كۆزى كور بولۇپ ئىشتىن ئايرىلغان، «شەرقىي تۈركىستان كومىتېتى» نىڭ رەئىسلىكىدىن چۈشكەن. ئۇنىڭ ئورنىغا مەھەممەت رىزابەكىن ئىسىملىك بىر تۈرك گېنېرالى رەئىس بولغان.

مەھەممەت رىزابەكىن — شىنجاڭدىن تۈركىيىگە 12 - 13 ياشلىرىدىلا قېيىنى ئاكىسى مەھەممەت ئىمىن بۇغراغا ئەگىشىپ بارغان، ھازىر يېشى 60 تىن ئېشىپ قالغانلىقى ئۈچۈن پېنسىيىگە چىققان، پېنسىيىگە چىقماستىن ئاۋۋال تۈركىيىنىڭ ئىزمىر، ئاررزورۇم ھەربىي

ئوكرۇكلىرىدا ئوماندىن بولسان.

ئۇ تۈركىيەدە ئوسمۇرا مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن، دەربى مەكتەپتە ئوقۇغان. تۈرك قوشۇنلىرى بىلەن ... دۇنيا ئۇرۇشىغا قاتناشقان. ١٩٥١ - يىلى چاۋشەنگە تاجاۋۇز قىلىش ئۇرۇشىدا تۈركىيە كارمىيىسى قارمىقىدا بىر تۈرك قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلغان.

مەھەممەت رىزابەگنىڭ، «شەرقىي تۈركىستان ئۈمىدى» ناملىق رەسىملىككە چىقىپ تۇرۇۋاتقان ژۇرنىلى مالىيە مەسىلىسىدىن ئۈزۈلۈپ قالماسلىق ئۈچۈن ئەمەل قىلىش ئۈچۈن، ئۇ دەسلەپكى ۋاقىتنى «شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى» دەپ ئۆزگەرتكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كاتلا سەئۇدى ئەرەبىستان ۋە تۈركىيەدىكى بايلاردىن ئىقتىسادىي ياردەمگە ئېرىشكەن. ئۇلار بىر يېرىم مىليون ئامېرىكا دوللىرىدىن ئارتۇق ئىقتىسادقا ئىگە بولغان.

مەھەممەت رىزابەگ ئۆزىنىڭ كېيىنكى ھاياتلىرى ئىزىدىن توختالغاندا، «شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى» نىڭ ئاساسلىق نىشانلىرى جەمئىيەتنى ئوموميۈزلۈك تەرتىپكە سالدۇرغانلىقىنى «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» ژۇرنىلىنىڭ يېڭىدىن نەشر قىلىنىشى، مۇھاجىر تۈركىيەدىكىلەرنى ئۇيۇشتۇرغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن شەرقىي تۈركىستاننىڭ تارىخىنى ۋە شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى دۇنياغا تونۇتۇشنى مەقسەت قىلغانلىقىنى ئېيتقان.

يەنە «شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى» نىڭ قارمىقىدا «شەرقىي تۈركىستان نەشرىيات مەركىزى» قۇرۇلغان. ئۇنىڭ مۇئاۋىنى رىياسەتچىلىك تۇرلۇقىدا. ئۆتكەندە شىنجاڭ داشۆدىن تۈركىيەگە تۇغقان يوقلاپ بىرىلا شۇ يەردە قېلىپ قالغان ئوقۇغۇچى ماھمۇت ... «شەرقىي تۈركىستان نەشرىيات مەركىزى» - مەسىلىك ژۇرنال ۋە دائىملىق كىتاب چىقىرىشتىنى، يەنە تۈركىيەدە زامانىۋى بىر مەتبەئەلارنى سېپ لىپ، شىنجاڭدىن مەككىگە بارغان ۋە مەككىدىن شىنجاڭغا قايت-

قانلارنى كۆتۈشنى، ئۇندىن باشقا شىنجاڭدىكى مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارنىڭ ھەمكارلىقى ئاستىدا، تۈركىيىگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ پۈتۈن راسخودىنى ئۈستىگە ئېلىشنى مەقسەت قىلىدىكەن.

بۇندىن باشقا تۈركىيىدە قازاقلاردىن تەشكىل تاپقان «كۆچمەنلەر جەمئىيىتى» قۇرۇلغان. تەيۋەن دائىرىلىرى بىلەن يېقىن ئالاقىسى بولغان بۇ جەمئىيەتنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرى ھىزىر ئىسىملىك بىر قازاق، ئابلىمىت يىلدىز ئىسىملىك بىر ئۇيغۇر ئىكەن.

تۈركىيىدىكى «شەرقىي تۈركىستان» چىلار ئۈچ خىل كىشىدىن ئۈچ تەشكىلات بولۇپ ئۇيۇشقان

شىنجاڭ پەلسەپە - ئىجتىمائىي پەن ئىلمىي جەمئىيەتلەر بىرلەشمىسى ئاخبارات - ماتېرىيال - ئالماشتۇرۇش بۆلۈمى ۋە شىنجاڭ غەربىي ئاسىيا تەتقىقات جەمئىيىتى 1987 - يىلى 12 - ئايدا تۈركىيىدىن شىنجاڭغا تۇغقان يوقلىغىلى كەلگەن سودىگەر [redacted] بىلەن غەيرى رەسمىي سۆھبەت ئۆتكۈزدى.

[redacted] سۆھبەت جەريانىدا شىنجاڭدىن ھەر خىل يوللار ئارقىلىق تۈركىيىگە بېرىپ ئورۇنلاشقان كىشىلەرنىڭ سىياسىي پوزىتسىيىسى ۋە ھەرىكەتلىرى توغرىسىدا تۆۋەندىكى مۇھىم مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى:

1. شىنجاڭدىن تۈركىيىگە بېرىپ ئورۇنلاشقان ئادەملەر ئارىسى-

دا ئۈچ خىل تەشكىلات بار.

(1) تۈركىيە گېنرالى مەھەممەت رىزابەكنى ۋە ئەيسا ئالىپتېكىن باشچىلىقىدىكى «شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى» تەشكىلاتى. بۇ تەشكىلات مەنسۇپلىرى گېنرال مەھەممەت رىزابەكنىڭ ئىسمىغا جەھەتتە «پادىشاھ» دەپ ئاتىشىدۇ. (شەرقىي تۈركىستاننىڭ پادىشاھىسى دېمەكچى) ؛

(2) دەلىلقان‌ھاجى باشچىلىقىدىكى قازاقلارنىڭ «قازاق تۈركلىرى ۋەخپى» تەشكىلاتى. دەلىلقان ھاجى ئەسلى شىنجاڭلىق، ئۇ ئازادلىقتىن ئاۋۋال شىنجاڭدىن قېچىپ كەتكەندىن كېيىن ئىگىرى - كېيىن بولۇپ تەيۋەندە ۋە ئامېرىكىدا تەھسىل كۆرگەن (ئوقۇغان). بۇندىن 10 يىل ئىلگىرى ھىندىستاندا بىر رايوننىڭ ساقچى باشلىقى بولغان.

(3) يولات ئادىر ۋە يولۋاسلارغا ئەگىشىپ تۈركىيىگە بارغانلاردىن تەركىب تاپقان «شەرقىي تۈركىستان قۇرۇشى» تەشكىلاتى. بۇ تەشكىلات بىۋاسىتە تەيۋەن بىلەن ئالاقە قىلىشىدۇ. تەشكىلات خادىملىرىنىڭ مائاشى تەيۋەندىكى مۇناسىۋەتلىك دائىرىدىن بېرىلىدۇ. بۇ تەشكىلات ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان» دەقىقىدىكى كىتاب - ژۇرناللارنى تەيۋەندە باسۇرۇپ، تۈركىيىنىڭ ئەنقەرە، ئىستانبۇلدىكى كىتابخانىلىرىدا تارقىتىدۇ.

بۇ تەشكىلاتنىڭ يەنە ياتالىمەت ئېلىپ بارىدىغان جۇڭگوچە مەخسۇس ئاشخانىلىرىمۇ بار.

يۇقىرىقى ئۈچ تەشكىلاتنىڭ كىتاب، گېزىت، ژۇرناللىرى تۈركچە، ئەرەبچە، ئىنگلىزچە، ئۇيغۇرچە، قازاقچە چىقىدۇ.

2. يۇقىرىقى ئۈچ تەشكىلات ئۈچ خىل كىشىلەردىن تەركىب تاپقان:

(1) شىنجاڭنى « مۇستەقىل » قىلىش ئۈچۈن سىياسىي ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ؛

(2) « نەسلىمىز ، مىللىتىمىز تۈرك ، دىنىمىز ئىسلام ، مەدەنىيەت تارىخىمىز « ئورتاق تۈرك مەدەنىيىتى » دەپ تۈركلەشتۈرۈش تەشۋىقاتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ؛

(3) ئوقۇمىغان ، سىياسىي ھەرىكەتلەرگە قوشۇلمايدىغان سودىگەر ۋە ھەر خىل كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار. ئۇلار يوقىرىدىكى ئىككى خىل سىياسىي كۈچلەرنىڭ تەھدىتىدىن ۋە جامائەتچىلىكنى ئايرىلىپ قېلىشتىن قورقۇپ ، بەزى ھەرىكەتلەرگە سىرتتىن قاتنىشىپ قالىدىغان « ئەگەشكۈچىلەر » دۇر . ئۇلار ۋەتىنىنىڭ ، مىللىتىنىڭ غورۇرىغا توقۇنىدىغان بولمىغۇر ھەرىكەتلەرنى ۋە شۇنداق كىشىلەرنى ئەيىبلەش پوزىتسىيىسىدە بولىدىغان كىشىلەردۇر . مەسىلەن : قادىر ھاجى قاتارلىق كىشىلەر بىر قېتىم ئولتۇرۇشتا ، ئىلگىرى جۇڭگونىڭ تۈركىيە بۈيۈك ئەلچىلىكىدە ئىشلەپ ، يېقىندا ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلىپ « سىياسىي باش پاناھ » ئىزدەشنى ئوتتۇرىغا قويغان مەھەممەت ئىيازنى قاتتىق ئەيىبلىگەن .

بىز [redacted] بىلەن سۆھبەتتە ئىگەللىگەن يوقىرىقى ئەھۋاللارنى دەسلەپكى قەدەمدە مۇھاكىمە قىلدۇق .

(1) « شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى » تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى مەھەممەت رىزابەكىن ئەسلىدە تۈركىيە ئىزمىر ھەربىي ئوكروگىنىڭ قوماندانى بولغان . 1951 - يىلى چاۋشەنگە قارشى تاجاۋۇزكارانە ئۇرۇشتا بىر تۈرك قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلغان بىر گېنرالدۇر . شىنجاڭدىن تۈركىيىگە قېچىپ بارغان بىرىنچى خىلدىكى سىياسىي كۈچلەرنىڭ ئۇنى « پادىشاھ » دەپ ئاتىشى دىققەت ئېتىبارىمىزنى قوزغايدۇ . چۈنكى 1930 - يىلى يايون ئەكسىيەتچىلىرىمۇ تۈركىيە سۇل-

ـابى ئابلىمىت ياسانىڭ ئوغلىنى « شەرقىي تۈركىستان پادىشاسى » قىلىش ئۈچۈن مەخسۇس تەربىيلىگەنىدى.

يولۋاس — شىنجاڭ ئازاد بولۇشتىن ئاۋۋال قۇمۇل جىنكىي سىلىڭبۇنىڭ قوماندانى، كېيىن تەيۋەنگە قېچىپ بېرىپ زاپاس گېنرال بولغانىدى. پولات قادىر بولسا، مۇستەقىللىقنى تەرغىب قىلىدىغان « شىنجاڭ تارىخى » نى يازغان بىر يانتۈركست.

(2) سىياسىي غەرەزدىكى بىر قىسىم جاھىل ئەكسىيەتچىلەرنىڭ سىياسىي يانالىيەتلىرىنى داۋاملىق تەتقىق قىلىشقا، 2 - ، 3 - خىلدىكى ئادەملەرگە ئارتۇق تەشۋىقات خىزمىتىنى كۈچەيتىپ قولغا كەلتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. 3 - خىلدىكى كىشىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىنىڭ ۋەتەنپەرۋەر ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز زۆرۈر.

3) يۇقىرىقى ئۈچ تەشكىلات ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي ھەرىكەتلىرىنى ئىلمىي نىقاب ئاستىدا ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ. شۇڭا تۈركىيە بىلەن بولغان باردى - كەلدى مۇناسىۋەتنى قويۇقلاشتۇرۇپ، تۈرلۈك يوللار ئارقىلىق ئەۋال ئىگەللەپ تەتقىقاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشىمىز لازىم.

[redacted] -- ئازادلىقتىن ئاۋۋال 12 يېشىدا ئانىسى بىلەن بىللە سەئۇدى ئەرەبىستانغا ھەرەمگە بارغان. ئانىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئەرەبىستاندا ۋە تۈركىيەدە پاراخوت رېمونت ئىشچىسى بولۇپ ئىشلىگەن. ئىنچە ئىقتىسادىي ياخشىلانغاندىن كېيىن سودىگەرچىلىك قىلغان. ھازىر ئۇ، « شەرقىي تۈركىستان » توغرىسىدىكى ھەر قانداق سىياسىي ھەرىكەتلەرگە قاتناشماي، تۈركىيە، غەربىي گېرمانىيە، جۇڭگو ئوتتۇرىسىدا تىجارەت بىلەن شۇغۇللانماقتا. ئۇ، ۋەتەنگە نىسبەتەن چوڭقۇر مۇھەببەت ھېسسىياتىغا ئىگە بولۇپ، ھەر ئۆۋەت جۇڭگوغا (شىنجاڭغا) كەلسە چوڭقۇر تەسىراتقا ئىگە بولغان

ۋە تۈركىيەگە دائىر بارغاندا جۇڭگونىڭ ، جۇملىدىن شىنجاڭنىڭ يې-
ڭى تەرەققىيات ئەھۋالى توغرىلىق تۈركىيەدىكى يۇرتداشلىرىغا كەڭ
كۆلەمدە تەشۋىق - تەرغىب ئېلىپ بارغان .

[redacted] سۆھبەت جەريانىدا ، ئۆز ۋەتىنىمىزنىڭ تەرەققىياتى
توغرىلىق توختالغاندا ، تۈركىيەدىكى مۇتلەق كۆپ سانلىق يۇرت-
داشلىرىنىڭ ئۆز يۇرتلىرىنى سېغىنىدىغانلىقىنى ، يېڭى تەرەققىياتلار-
دىن مەمنۇن ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى . ۋە : « تۈركىيەدىن تۇنجى قېتىم
جۇڭگوغا كەلگەندە ئۆز يۇرتۇم قەشقەرنىڭ توپىسىدىن بىر خالتا ئې-
لىپ قايتىسىم ۋە ھازىرغىچە ساقلاۋاتىمەن » دېدى .

[redacted] شىنجاڭدا مەخسۇس ئۆچكە تىرىسىدىن مەھسۇلات
ئىشلەيدىغان بىرەر زاۋۇتنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن :
« مەن شىنجاڭدا ئۆچكە تىرىسىدىن مەھسۇلات ئىشلەيدىغان بىر زا-
ۋۇت قۇرسام ، شۇ ئارقىلىق يۇرتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا ھەسسە قوشسام
دەپ ئويلايمەن . مېنىڭ مۇشۇ تەلىپىمنىڭ مۇناسىۋەتلىك تارماقلار تە-
رىپىدىن ماقۇل كۆرۈلۈشىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن » دېگەن ئارزۇ-
سىنى تەكرار بىلدۈردى .

ئامېرىكىدىكى « شەرقىي تۈركىستان جەمئىيىتى »

1985 - يىلى 11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى تۈركىيەدە چىقىدىغان
« تەرجىمە گېزىتى » نىڭ 2 - بېتىدە ، ئامېرىكىدىكى « شەرقىي تۈركىس-
تان جەمئىيىتى » نىڭ رەئىسى غۇلامىدىننىڭ سۆزىنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى
بېسىلدى . غۇلامىدىننىڭ سۆزىدە مۇنداق دېيىلدى : « ئامېرىكىنى خە-

...لىكى 37

13 - ...كى [illegible] ...لىرىنىڭ ... اۋازى 40

14 - ... [illegible] ... سەۋەب ... [illegible] ... -

... ۋە نولىۋىلىش ... [illegible] 43

15 - ... ئەسىر ... ئالىملار ... [illegible] 45

16 - تۈركىيە ... [illegible] 47

17 - ... ئىسلاملىرى 49

18 - ئالىما ... [illegible] ... لار 50

19 - ... [illegible] ... تۈرۈش 50

20 - چەت ئەل ... [illegible] ... بولغان ...

ھەرىكەتلىرى 53

21 - ... [illegible] ... ھۆكۈمىتى ...

خىيالى ۋە ھەرىكەت 54

22 - چەت ئەل ... [illegible] ... 58

23 - تۈركىيە ... [illegible] ...

بىر نەزەر 60

24 - ... [illegible] ... ئەسكەرلە 61

25 - ... [illegible] ... ئەدەبىيات ...

قىلىشى 67

26 - ... [illegible] 73

27 - ... [illegible] ... تۈركىستان ... 81

28 - تۈركىيە ... [illegible] ... تۈركىستان ...

قىلىشى ئۈچۈن كۆرەش ... [illegible] ...

ۋالى ... دوكلا 92

29 - ئوچۇق 101

30 - پاكىستاندىكى «يەر شارى ئۆچۈرى» دىن 118

31 - تۈركىيەدىكى «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» ژۇرنىلى 130

32 - ئەزىز كىتابخانلىرىمىز .... (ئەيسا ئالىپتېكىن) 131

33 - ئۈچىنچى قەدەم .... (ئەيسا ئالىپتېكىن) 134

34 - شەرقىي تۈركىستانغا ساياھەت (ئامىل ئابدۇللا) 136

35 - جۇڭگو ۋە شەرقىي تۈركىستان (ئەركىن ئالىپتېكىن) 143

36 - «شىنجاڭ» دېگەن ئىسىمغا يۈز يىل (ئىقلىل قۇربان) 147

37 - كۈندە دوست، كۈندە دۈشمەن .... (ئەخمەت قاباقلى) 151

38 - سېرىق تەھلىكە .... (ئەرگەن كۈن) 155

39 - جۇڭگو دۆلەت باشلىقىغا خەت (ئە. سايلىكلى) 174

40 - ئامېرىكىدا ئەسىر مىللەتلەر ھەپتىلىكى 180

41 - كوممۇنىزم ئەڭ تەرەققىي قىلغان مۇستەملىكىچىلىكتۇر .... (ئىقلىل قۇربان) 182

42 - ئىسلام تارىخى، سەنئەت ۋە مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىش مەركىزى .... (ئەكمەلەددىن ئىھسان) 187

43 - 1970 - يىلى دۇنيا زىيارىتى ھەققىدە تۈركىيە ئاخبارات ئورگانلىرىغا خىتاب قىلىنغان بايانات 191

44 - ئالىپتېكىننىڭ خېتى 196